

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ, ТУРИЗМУ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ЮНАЦТВА»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

100-річчя Української революції

Постать на тлі доби. Михайло Грушевський

Інформаційно-методичний матеріал

Запоріжжя 2017

«Постать на тлі доби. Михайло Грушевський» : інформ.-метод. матеріал / уклад. : В.В. Писанець ; комун. закл. «Запорізька обл. б-ка для юнацтва» Запорізької обл. ради. - Запоріжжя, 2017. – 24 с.

Видання присвячене видатному українцю Михайлу Сергійовичу Грушевському. Інформаційний блок висвітлює його діяльність під час Української революції 1917-1918 років та роль у національно-визвольному русі; методичний - рекомендує примірну схему полілогу на тему: «У вирі Української революції».

Розраховано на широке коло читачів, що цікавляться українською історією, а також фахівців бібліотечної справи.

Укладач,
відповідальна за випуск: В.В.Писанець

«Я хочу жити, щоб працювати,
страждати і боротись разом з вами»

М. Грушевський

У кожного народу є свої історичні постаті першої величини, яких не в змозі прикрити пил віків. До таких велетнів української національної культури належить **Михайло Грушевський** — визначний історик, археолог, літературознавець, соціолог, публіцист, письменник, організатор української науки, громадсько-політичний і державний діяч, засновник Української Народної Республіки.

У 1917 році Україна вступила в новітню добу своєї історії. Тоді почалася Українська революція, в якій неоціненну роль відіграв саме Михайло Грушевський. Ще в травні 1905 року у статті «Конституційне питання і українство в Росії» він запропонував проект майбутнього конституційного ладу в Росії, де Україні надавалися широкі права національно-територіального самоврядування.

У вересні 1907-го за участі Грушевського створено нелегальне позапартійне українське громадське об'єднання — Товариство українських поступовців, яке гуртувало сили українства і до 1917 року було єдиною діючою українською організацією ліберального напрямку.

Після лютневої революції в Петрограді 1917 року керівник клубу «Родина» Товариства українських поступовців Максим Синицький запропонував створити центр для керівництва українським рухом. Так 4 березня 1917-го у Києві на Володимирській 42, в приміщенні ТУПу було оголошено про утворення Української Центральної Ради. Насамперед Центральна Рада ставила собі за мету здобуття широкої культурної автономії України в Російській Федерації, про яку мріяли ще члени Кирило-Мефодіївського братства.

На початку березня 1917 року з Києва на московську адресу Грушевського, де він відбував частину свого заслання, почали надходити численні телеграми з проханням терміново повернутися до Києва і зайняти посаду голови Української Центральної Ради, на

яку його обрали заочно. 11 березня, захопивши з собою цінні українські стародруки, придбані у букіністів Москви, Грушевський виїхав до Києва.

Повернення було драматичним. Сучасні астрологи розглядали б його як недобрий знак для започаткування великої справи. Ніч минула спокійно, але ранком у вагоні, де їхав Грушевський, виникла пожежа. Було це десь недалеко від Брянська. Румунська пані, яка їхала в сусідньому купе, запаливши сухий спирт, щоб підігріти молоко дитині, вийшла на кілька хвилин з купе, а бляшка зі спиртом від руху поїзда упала на підлогу, і купе загорілося. Вогонь швидко охопив увесь вагон. Грушевський кинувся рятувати стародруки, але було пізно. Протягом п'яти хвилин вагон згорів дотла. На щастя, всі пасажери залишилися живі.

Погорільці вибилися з графіка. Була вже глибока ніч, коли поїзд прибув до Києва. На вокзалі Грушевського вже ніхто не чекав. Кияни, які готували йому урочисту зустріч, довідавшись про пожежу, почекали до вечора, а потім розійшлися. З рідних на вокзалі теж не було нікого. Поблукавши неосвітленими нічними вулицями Києва по мокрому снігу без калош (бо вони згоріли), у самій лише білизні, з пледом на плечах, під ранок Грушевський потрапив додому, на Паньківську вулицю. «Так незвичайно і більш ніж скромно,— згадував він у «Споминах»,— відбувся мій поворот на рідну землю і прилучення до української революції».

На час приїзду Грушевського до Києва Центральна Рада вже була сформована і мала своє невеличке приміщення — кімнату в Педагогічному музеї. Перший склад Центральної Ради представляв другорядні громадські організації: «старих українців» - кооператорів, молоді, студентства, учительства, Червоного Хреста і навіть співочих товариств. Новостворений орган дрібних українських організацій, саме існування яких було під питанням, не мав нічого, крім претензійної назви — Українська Центральна Рада та відомого всій Росії «мазепинця» Михайла Грушевського — за голову. У ті березневі дні ніхто навіть подумати не міг, що цей слабенький осередок українства, зібраного з околиць Києва, де тоді проживали переважно українці, досить швидко стане маяком національного руху, законодавчою владою відродженої України,

що з цього «бридкого каченяти» згодом виросте прекрасний лебідь — перший український парламент.

14 березня у вівторок надвечір професор Грушевський, як його тоді звали, прийшов на перше засідання Центральної Ради. Він ступив до Педагогічного музею і, зупинившись на хвилинку, спитав у присутніх: «Моє прізвище Грушевський. Центральна Рада десь тут?».

Його відразу упізнали по сивій бороді та окулярах. Роздягнувшись, Грушевський піднявся на другий поверх, де знаходились невеличка кімната і коридорчик, відведені міською владою для новоствореної громадської організації. Кімната була заставлена кількома простими лавками і столом посередині. На Грушевського вже чекали члени Центральної Ради — десять чи трохи більше осіб. Представництво було досить скромним: Крижанівський (заступник голови Ради) та Коваль представляли кооперативні організації, Антонович — співочі товариства і Червоний Хрест, Стеденко — учительські організації, Веселовський — соціал-демократів та Політехнічний інститут. Були один чи два робітники від «Арсеналу», два представники студентських організацій та два солдати, загітовані студентами.

Центральна Рада у такому складі не представляла українського народу, тому на першому ж засіданні крім найближчих заходів, пов'язаних з організацією та участю патріотичних сил у двох наступних маніфестаціях 16 і 19 березня, на яких український рух мав заявити про своє існування, на пропозицію Грушевського було вирішено на початку квітня, відразу ж після Великодня, скликати Український національний конгрес представників усіх верств народу і на ньому обрати новий склад Центральної Ради. Грушевський сформулював програму і платформу Центральної Ради як осередку українства, що об'єднується в громадську організацію незалежно від класової чи професійної приналежності, основна мета діяльності якої полягає в тому, щоб добитися від Тимчасового уряду Росії визнання і проголошення Декларації про національно-територіальну автономію України.

Оскільки ніякої україномовної преси в Києві в той час ще не було (її заборонив царський уряд з початком світової війни),

вирішили терміново організувати випуск інформаційного листка «Вісті Центральної Ради», а також відродити заборонену українську газету «Рада» під назвою «Нова Рада» як майбутній друкований орган Центральної Ради.

19 березня 1917 року — важлива історична дата в новітній історії України. Це день першої української маніфестації. Тієї сонячної неділі, коли весна топила злежаний старий сніг, коли розливався Дніпро, пробуджувалися природа і люди — українство виринуло з глибокого вікового підпілля і голосно заявило про своє національне право бути господарем на своїй землі. На вулицю вийшли майже всі жителі Києва: українці і співчуваючі їм, як писав Грушевський, щоб продемонструвати свої національні домагання, неукраїнці та малороси, щоб подивитися на маніфестацію українського люду, довідатися, чого хочуть українці.

Колони маніфестантів збиралися на площі перед Володимирським собором і звідти рухались повз міську думу до Софійського майдану на віче. Грушевський ішов у групі маніфестантів з депутацією Центральної Ради. Несли гарно виготовлену корогву з портретом Тараса Шевченка. Над колонами розливалось море синьо-жовтих національних прапорів і сотні українських гасел. Міські власті стояли на балконі думи і вітали демонстрантів. Коли з балконом порівнявся Грушевський, представники київської влади почали вітати його з поверненням до Києва з вигнання. Процесія маніфестантів зупинилася. Грушевський коротко відповів на привітання. Але тут пролунали вигуки з проханням виголосити промову з балкона міської думи. Його підхопили на руки і понесли до будинку. У своєму виступі Грушевський закликав український народ до єднання і співпраці в побудові нового ладу в Україні.

Вдруге в цей день Грушевський виступав на Софійському майдані, заповненому тисячами маніфестантів. Священики служили молебень, додаючи урочистості моментів. Кульмінацією віча було оприлюднення Грушевським резолюцій, в яких висувалась вимога — проголошення урядом Росії Декларації про юридичне об'єднання губерній «Юго-Западного края» Росії, як тоді офіційно називалась Україна, в єдине напівдержавне тіло —

територіально-автономну Україну в складі Російської федеративної республіки.

У житті Грушевського було небагато таких радісних днів, як перший тиждень після повернення в Україну, тиждень, коли він як політик з головою поринув в українську революцію, очолив її, полишивши написання історії України як вчений. І цей день — 19 березня — у його житті був одним із найясніших і найрадісніших.

Але спочивати на лаврах було рано. На черзі стояв Український національний конгрес, набагато важливіший черговий крок у розвитку національного руху.

Відкриття конгресу 6 квітня 1917 року Грушевський чекав з калатанням серця: чи відгукнеться приспана Україна на заклик Центральної Ради? Через розладнаний війною транспорт, обмежене поширення преси, короткий підготовчий період делегати цілком природно могли не встигнути на конгрес. Але хвилювання виявилися марними. На національний конгрес, чи з'їзд, як його почали називати, прибуло 900 делегатів з повноважними мандатами. Це було справжнє представництво українського народу: від губерній, політичних партій, робітничих, селянських і військових рад, професійних і культурних товариств та різних спілок.

Відкриваючи з'їзд, Грушевський закликав хвилиною мовчання пом'янути всіх, хто поліг за визволення України. Бурхливі овації викликали привітання з'їзду моряків-українців Чорноморського флоту та представників революційного Петрограда. Селянська спілка внесла до залу засідань національний прапор з вишитим на ньому портретом Шевченка, всі встали, і єдиноголоса громада натхненно проспівала «Заповіт», який, як пише в «Споминах» Грушевський, з цього часу став неофіційним гімном нової України, що виконувався на всіх зібраннях, аж до падіння Центральної Ради. З'їзд особисто привітав також губернський комісар як представник Тимчасового уряду, і це надавало з'їздові законності і авторитету.

Два дні роботи з'їзду - 6 і 7 квітня - стали маніфестацією єдності українського національного фронту і солідарності українства. Останній день з'їзду - 8 квітня - був присвячений виборам нового складу Центральної Ради, організації її структури.

За проектом, запропонованим Грушевським, це, по суті, мав бути парламент з представників усіх українських губерній, партій, організацій і спілок, очолюваний головою, що безпосередньо обирався на конгресі. Своїми резолюціями національний конгрес не лише підтвердив резолюції віча на Софійському майдані 19 березня, але пішов далі, зажадавши творення в Україні автономного ладу до Всеросійських Установчих зборів, які повинні були лише узаконити автономію України.

Третій день з'їзду став тріумфальним для Грушевського — він був удостоєний почесностей, яких до того ще ніколи не знав.

«Коли дійшло до виборів,— згадував він у «Споминах»,— і почато з виборів голови і я визначив голосування карточками, прийшло до великої овації. На залі піднявся крик: «Виборів не треба», «Маємо голову», «Голова — Грушевський», «Батько Грушевський — наш голова». Я вважаю, що се була найвища честь, якої я коли-небудь зазнавав, і один з моментів найбільшої нашої національної консолідації. Я подякував за сю честь, але таки настояв, щоб було проведене таємне голосування — аби факт вибору не піддано яким-небудь толкуванням. Коли підраховали голоси, виявилось, що вибір був властиво одноголосний: подано було 588 голосів за мене і 5 карток чистих або розбитих — в тім і моя власна».

Потім обрали двох заступників голови Центральної Ради — Володимира Винниченка і Сергія Єфремова - та членів Центральної Ради в кількості 130 осіб.

Резолюції національного конгресу про автономію України несподівано викликали найбільший рух серед військових, які почали ставити питання про формування одноплемінних військових частин та переформування існуючих за національною ознакою.

Принцип одноплемінності військових частин висувався Центральною Радою як фактор піднесення бойового духу армії, виснаженої трьома роками війни. Усі розуміли, і Тимчасовий уряд у тому числі, що українські військові частини — це гарант безпеки реальної автономії України та її законного представництва — Центральної Ради. Тому справа українського війська стала на

тривалий час яблуком незгоди між Центральною Радою і російською військовою владою Києва.

Військові власті, антиукраїнські організації, їхня преса вимагали від Центральної Ради пояснень і відмови від організації «своєї армії», посипались погрози розігнати Центральну Раду, заарештувати і вислати з Києва Грушевського. У відповідь на це три тисячі новобранців самочинно організувалися в полк. Вони поділилися на курені і сотні, обрали собі командиром полку штабс-капітана Путника-Гребенчука і взяли назву «Перший український полк імені Богдана Хмельницького». Потім під синьо-жовтим прапором церемоніальним маршем прийшли до Ради військових депутатів, яка в той час засідала в Марійському палаці, і поставили вимогу визнати їх як український полк.

Наступним важливим кроком на шляху до незалежності України був перший Український військовий з'їзд, який відкрив Грушевський як почесний голова. Мета зібрання полягала в демонстрації підтримки військовим людом України політики Центральної Ради, спрямованої на проголошення автономії України.

З цією вимогою **13 травня 1917 року** делегація українців виїхала до Петрограда. Але більш ніж двотижневі ходіння різними урядовими кабінетами не увінчалися успіхом. Делегація ні з чим змушена була повернутися до Києва, а 2 червня Центральна Рада одержала офіційну телеграму про те, що Тимчасовий уряд одногolosно відхилив вимогу про об'єднання 12 губерній південно-західної Росії (Малоросії) в Українську державу.

Щойно одержавши телеграму-відмову від російського уряду, з тяжкими думами йшов Грушевський на перший Всеукраїнський селянський з'їзд, що проходив в ці дні в Києві. «Був гарний, ясний, літній ранок, від котрого ясніло на душі, хоч як на ній було тривожно,— згадував пізніше Михайло Сергійович.— Мало я того року бачив сонця, втішався ясною погодою, час збігав в роботі і тривозі. І тепер я йшов зайнятий гадкою про те, чим ми можемо відповісти на цей безглуздий жест уряду, який викликав нас на боротьбу, на напруження всіх сил. Селянство мало відповісти на це».

Селянський з'їзд закінчував свою роботу, і Грушевський попросив слова поза чергою, оголосив телеграму. Враховуючи напруженість моменту, запросив обрану Раду селянських депутатів у повному складі зійти до Центральної Ради і після закриття з'їзду прибути на чергову четверту сесію Центральної Ради для вирішення питання автономії України.

Прощаючись із делегатами, Грушевський закінчив свій виступ словами, що стали гаслом того моменту: «Свята революція скінчилася, наступає грізний час. Щоб його витримати і дати відсіч всяким руїнним силам, Україна мусить бути організованою... Я прощаюся з вами в тому переконанні, що ми будемо мати автономію України, чи хто-небудь хоче цього чи не хоче». На ці слова з'їзд відгукнувся багатоголосим закликком «Хай живе вільна Україна!». Увечері цього ж дня півтораєста членів Ради селянських депутатів поповнили селянське представництво Центральної Ради, яка починала новий етап боротьби за автономію України в складі Російської Федерації.

Грушевському необхідно було зробити рішучий крок на шляху до автономії. Таким кроком став **I Універсал**. Звертаючись до делегатів військового з'їзду, гостей та преси, він наголосив: «Всеукраїнський селянський з'їзд, другий всеукраїнський з'їзд військових, увесь український народ сказали своє слово і доручають Центральній Раді творити нове життя на Україні. Тепер ви почули слово, яке сказала Центральна Рада, виконуючи волю народних мас: «Віднині самі будемо творити наше життя». Це слово, роз'їхавшись на місця, ви скажете всім. Центральна Рада з тобою, український народе. Слово Центральної Ради сказане і не може залишитися пустим звуком. Воно повинне перетворитися в діло. Центральна Рада, сказавши це слово, розраховує на вашу солідарність і організованість».

Аудиторія вигуками та гучними оплесками обіцяла Грушевському виконувати Універсал, перетворювати його положення про автономію України в життя. Делегати з'їзду, члени Центральної Ради направилися на Софійську площу для оголошення тексту Універсалу жителям Києва та всім на чотири сторони світу.

Пожежа жовтневого більшовицького перевороту в Петрограді, що перекинулася на простори Російської імперії, зустріла рішучий супротив в Україні, і зокрема з боку Центральної Ради у Києві, де, на відміну від Петрограда, протистояло не дві сили — більшовики і російський Тимчасовий уряд, а три. Третьою, найбільш істотною на той час, силою був український національно-визвольний рух на чолі з Центральною Радою. Відразу ж після звістки про переворот у Петрограді Київ за кілька днів перетворився на воєнізований табір з трьома ворожими центрами — більшовицькою Радою робітничих і солдатських депутатів у помешканні Марійського палацу, Центральною Радою у будинку Педагогічного музею і штабом Київського військового округу, що командував вірними російському Тимчасовому уряду військами.

Після кількадечних кровопролитних боїв на вулицях Києва між цими силами перемогли українські військові частини. Війська Тимчасового уряду залишили Київ, а більшовики знехотя підкорилися Центральній Раді, яка таким чином, зрештою, стала єдиним повновладним господарем в Києві. Ця звістка швидко рознеслася Україною, і на адресу Центральної Ради з усіх губерній і міст полетіли привітальні телеграми від різних організацій, у тому числі і від місцевих органів влади, які визнали за Центральною Радою єдину крайову владу в Україні.

У збройній боротьбі за владу в Києві активну роль відіграв український полк, утворений з делегатів третього Всеукраїнського військового з'їзду, що саме проходив у місті. Тимчасово перервавши роботу, делегати з'їзду взялися за зброю, щоб захистити Центральну Раду не тільки від червоно-гвардійських загонів, а й регулярних військ Тимчасового уряду.

Відновивши свої засідання, з'їзд прийняв резолюцію про необхідність негайного закріплення здобутої перемоги шляхом проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки. Вперше ця ідея була висунута Михайлом Грушевським у вступній промові, в день відкриття з'їзду. Тоді його слова про необхідність проголошення Української Народної Республіки депутати зустріли довготривалими оплесками і з великим піднесенням. Тепер цей історичний момент наступив.

Майже тиждень після збройної перемоги національно-патріотичних сил на барикадах Києва Центральна Рада працювала над текстом **III Універсалу**, який мав оповістити світ про появу нової держави — Української Народної Республіки. Її проголошення відбулося у вівторок 7 листопада 1917 року пізно ввечері у великому залі Педагогічного музею на Володимирській вулиці, де Центральна Рада проводила всі засідання.

Вже з 12-ї години дня великий зал, хори і кулуари були переповнені киянами, які з нетерпінням чекали великого історичного акту. Близько 9-ї години вечора текст Третього Універсалу був остаточно погоджений між усіма фракціями Центральної Ради. О 21.30 Михайло Грушевський відкрив історичне засідання Центральної Ради.

«Високі збори,— почав Грушевський,— грізний час кривавої боротьби в Росії і в Україні, коли немає центральної власті, коли повстала і все шириться громадянська війна, що переходить уже і в Україну, вимагає від українських партій рішучих кроків, щоб зміцнити владу, зробити Україну базою революції і звідси боронити здобутки революції в цілій Росії. В такий час і для таких завдань потрібні героїчні засоби. Після довгих міркувань і сумнівів Генеральний Секретаріат Центральної Ради прийшов до тої думки, що для того, щоб краєва влада була справжньою, фактичною властю, під нею повинна бути міцна підвалина, і такою підвалиною може бути тільки проголошення Української Народної Республіки...».

За цими словами, писав у своєму репортажі кореспондент газети «Нова Рада», вибухнув грім оплесків та вигуків «Слава!». Овація довго лунала в залі. Всі повставали з місць.

Грушевський продовжував промову і після слів «...Віднині Україна стає Українською Народною Республікою» зал знову зривається вибухом гучних оплесків та вигуків «Слава!». На обличчях присутніх збудження, всі відчувають, що це великої ваги історичний момент.

Особливий ентузіазм у присутніх викликали положення Універсалу про передачу поміщицьких земель селянам, восьмигодинний робочий день, відміну смертної кари, укладення миру, демократичні свободи зібрань, друку та інші. Грім оплесків

вибухнув, коли прозвучали останні слова Універсалу про скликання Українських Установчих зборів.

Закриваючи історичне засідання Центральної Ради уже далеко за північ, Грушевський оповістив, що в четвер, 9 листопада, о 12 годині дня на Софійському майдані має бути публічно й урочисто проголошена Українська Народна Республіка всьому народові України. В цей день відмінюються заняття в школах та гімназіях, а також робота в державних установах.

Зранку **9 листопада 1917 року** на Софійському майдані почали збиратися кияни. Прибували військові частини з українськими синьо-жовтими прапорами та оркестрами, колективи державних установ і організацій з численними корогвами, портретами Тараса Шевченка та гаслами, що віщували проголошення Української Народної Республіки.

О 12-й годині на Софійський майдан прибув голова Центральної Ради Михайло Грушевський, у повному складі уряд — Генеральний Секретаріат. Керівників зустріли вигуками «Слава!». Разом з командуючим парадом Грушевський та інші урядові особи обійшли шеренги війська, що вишикувалось чотирикутником навколо пам'ятника Богдану Хмельницькому. Зведений військовий оркестр у цей час виконував гімн «Ще не вмерла Україна», «Заповіт», козацькі марші та українські пісні. Почесними гостями свята були представники військових місій — французької, італійської, бельгійської та румунської.

Близько 2-ї години дня в Софійському соборі задзвонили дзвони. На майдан вийшло духовенство з корогвами. З трибуни, біля пам'ятника Богдану Хмельницькому, Грушевський виголосив промову, в якій сказав, що Центральна Рада в повній згоді з національними меншинами вирішила проголосити Українську Народну Республіку і звернулася до народу України з Універсалом.

В положенні III Універсалу зазначено укладення миру, але для цього Українська Народна Республіка мусила стати самостійною державою, суб'єктом міжнародного права, позаяк юридично вона ще залишалася в складі Росії, що вела війну з Німеччиною та Австро-Угорщиною.

Центральна Рада у складі лише українських фракцій приступила до вироблення тексту майбутнього **IV Універсалу**, яким би УНР проголошувалась незалежною від Росії, суверенною державою.

У будинку Педагогічного музею з самого ранку **22 січня (9 січня за старим стилем) 1918 року** було повно народу. Всі з напруженням чекали моменту проголошення Універсалу про незалежність України.

Спочатку Грушевський виголосив промову, у якій зазначив, що український народ прагне миру, і що не можна більше зволікати, а потім взяв до рук текст Четвертого Універсалу. Всі присутні в залі і на хорах встають. За мить настає урочиста напружена тиша. Трохи схвильованим голосом, ясно вимовляючи кожне слово, Грушевський голосно читає:

«Народе України! Твоєю силою, волею, словом стала на землі українській Українська Народна Республіка. Справдилась колишня мрія батьків твоїх, борців за вольності і права трудящих.

Але в тяжку годину відродилася воля України. Чотири роки лютої війни знесли наш край і людність. Фабрики не виробляють товарів, заводи спиняються, залізниці розхитані, гроші в ціні падають, хліба зменшується — настає голод. По краю розплодилися юрби грабіжників і злодіїв...

А тим часом петроградське правительство Народних Комісарів, щоб повернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і надсилає на наші землі свої війська — красногвардійців, більшовиків, які грабують хліб наших селян і без всякої платні вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають невинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, зробили все, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою. Крім того, те ж саме петроградське правительство Народних Комісарів починає затягувати мир і кличе на нову війну, називаючи її до того ще «священною». Знов полетиться кров, знов нещасний трудовий народ повинен класти своє життя...

Але для того, щоб ні російське правительтво, ні яке інше не ставали Україні на перешкоді установлювати той бажаний мир, для того, щоб вести свій край до ладу, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всіх громадян України:

Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу...»

Коли Грушевський прочитав останні слова, буря овацій потрясла стіни залу засідань Педагогічного музею. Вигуки «Слава!», «Слава самостійній Україні!» злилися, як писала тоді газета «Нова Рада», в загальний переможний гук раба, що вирвався з кривавої неволі. Овації і вигуки не вщухали кілька хвилин.

Офіційно вважається, що Четвертий універсал прийняли 9 (22) січня 1918 року, але насправді три дні тривали дискусії і він був ухвалений в ніч з 11 на 12 січня за старим стилем.

В Українській Центральній Раді були представлені національно меншини - польська, російська, єврейська, які погоджувалися голосувати за Універсал лише після ухвалення закону про національно-персональну автономію. І 9 січня цей закон ухвалили, але по суті національні меншини або проголосували проти, або утрималися. Сам Четвертий універсал приймала Мала рада – постійно діючий орган Центральної ради. На засіданні були присутні 49 членів, з них 39 – представники українських партій, вони проголосували «за». Четверо проголосували «проти», а шість осіб «утрималися».

Після проголошення самостійності Української Народної Республіки Грушевський організував делегацію у Брест, щоб підписати перший мирний договір у Першій світовій війні. Ситуація набрала гостроти, коли на переговори прибула і делегація радянського уряду України, яка виступила із заявою про неправомочність делегації Центральної Ради представляти інтереси УНР. Російська ж делегація вже не виступала так різко проти Центральної Ради, але заявила, що всі укладені Україною умови договору повинен затвердити уряд Росії.

Українська делегація відповіла на всі вищезгадані заяви досить різко. Оцінивши ситуацію, міністр закордонних справ Австро-Угорщини підтвердив позицію Австро-Угорщини, Німеччини, Туреччини та Болгарії: вони бачать УНР самостійною суверенною державою, яка в змозі самостійно укладати міжнародні договори.

Потім цю подію Грушевський буде святкувати як перемогу української дипломатії, бо вперше Україна отримала статус суверенної незалежної держави, повноцінного суб`єкта міжнародного права.

Отже, **27 січня 1918 року** Українська Центральна Рада підписала Берестейський договір між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та УНР, яким Україну визнано як незалежну державу державами Четверного союзу та радянською Росією. За умовами договору Росія повинна була негайно вивести свої війська з УНР, припинити будь-яку агітацію і пропаганду проти уряду і установ УНР, укласти з нею мирний договір.

А тим часом в Україні вирувала російська окупація. Очевидець тих історичних подій писав у «Новій Раді»: «12 січня 1918 року Центральна Рада прийняла доленосне для українського народу рішення про повну незалежність України від Росії. Це відбувалося в критичних для України умовах. Зашморг з більшовицьких військ дедалі тугіше затягувався навколо Києва. В їхніх руках були вже Харків, Полтава, Одеса, Чернігів, Катеринослав...». 26 січня радянські війська повністю зайняли Київ.

В день підписання Берестейського мирного договору Центральна Рада на чолі з Грушевським була вимушена покинути Київ, кілька годин по тому про це дізналася українська делегація. Здається надії відновити владу вже не було і настав час нарешті визнати своє безсилля. Але Михайло Сергійович у нескінченній боротьбі за українську незалежність став, як здавалось оточуючим, наче залізним. Скріпивши серце і заховавши всі свої сумніви щодо успіху та доцільності операції, він пішов на великий ризик: 3 лютого делегація Центральної Ради за ухваленням Грушевського письмово звернулася до німецького народу з проханням військової допомоги.

Грушевський розраховував, що на допомогу направлять українські галицькі військові частини, а також ті, що були сформовані в Німеччині з військовополонених українців. Але Німеччина погодилася допомогти тільки регулярними військами. Грушевський розумів, що результати цього можуть бути непередбачувані, але не мав іншого виходу, тож погодився на допомогу, але з умовою, що німецькі частини не підуть всередину України.

Щоб заспокоїти народ, Грушевський писав, що німецька влада хоче, щоб поміж Україною та Німеччиною були щирі і дружні відносини, тож німцям наказано не грабувати і не кривдити українське населення.

Розчарований та обурений війною, що розпочали більшовики з Українською Центральною Радою, в квітні 1918 року Грушевський пише: «...перше, що я вважаю пережитим і віджитим...се наша орієнтація на Московщину, на Росію...Вона була підірвана російською революцією...».

Під керівництвом Грушевського приймалися важливі рішення про державні атрибути, а також здійснювався конституційний процес. Він особисто брав участь в розробці Конституції УНР, яка була прийнята 29 квітня 1918 року і стверджувала республіканську форму правління з парламентарно-демократичним режимом. Головним законодавчим органом були затверджені Всенародні збори України, які обирали голову Всенародних зборів. Михайла Грушевського і було обрано головою зборів (першим президентом) Української Народної Республіки.

Але УНР переживала кризу, проблемою України того часу була відсутність централізованої влади. Раді міністрів не вдалося опанувати ситуацію, що не влаштувало й німецьку окупаційну владу.

На засідання 29 квітня німці прислали військовий загін, що вдерся до зали з криком: «Руки вгору!». Усі члени Центральної Ради підняли руки. Єдиною людиною, що цього не зробив, був Михайло Грушевський. Коли це стало відомо в місті – ім'я людини, що протестувала проти поведінки німців, не сходило з людських

вуст. Михайло Сергійович Грушевський виріс в очах як своїх прихильників, так і ворогів.

Таким чином **в Києві стався державний переворот** на чолі з Павлом Скоропадським за підтримки німецьких військ.

Грушевський тримався гідно та сприйняв переворот досить спокійно. Він розумів, що введення німецьких військ було єдиною можливістю повернути владу Центральній Раді, а в тому, що окупаційні війська підтримали переворот, не звинувачував ані себе, ані жодного члена Центральної Ради.

Всю відповідальність зазвичай звалили на Грушевського, у той час як він сам вважав, що мав дуже обмежений вплив, і то лише моральний, бо юридично його роль була чисто формальною. Як голова Центральної Ради, тобто законодавчої гілки влади, він лише проводив збори та оголошував їх результати. Зі слів самого Грушевського, фактична ініціатива була в руках Генерального Секретаріату, тобто виконавчої гілки влади.

30 квітня 1918 року у вівторок — другий день Страсного тижня перед Великоднем **Центральна Рада припинила своє існування**. Вона діяла протягом 14 місяців. Першим Універсалом було проголошено автономію України в складі Російської федеративної республіки. Згідно з Другим Універсалом Центральна Рада почала розробку закону про автономний устрій України. Третім Універсалом проголосила Українську Народну Республіку, а 22 січня 1918 року Четвертим Універсалом — повну політичну незалежність та суверенітет Української держави.

Після гетьманського перевороту Грушевський відійшов від активної політичної діяльності. Михайло Сергійович належить до тих громадських діячів, які сповна пізнали велич і насолоду тріумфу і гіркоту поразки, але до кінця залишилися вірними ідеї усього життя — самоствердженню свого народу. Пам'ять про нього — вічна, а його наукові праці — невичерпне джерело мудрості.

Іван Крип'якевич у 1935 році писав про Грушевського: «...І у своїх історичних працях, і у численних статтях він усе розбуджував національну свідомість і кликав до праці й організації. Коли ж прийшла революція, він став на чолі нової української держави і з своїми найкращими намірами старався вести її до розвитку та сили.

Та йому не довелося дійти до бажаної мети. Будова, якій присвятив так багато зусиль, упала. А проте ім'я першого Президента української Держави збережеться у вічній пам'яті нашого народу. Він ніколи не забуде Того, що так щиро любив Україну, так багато за неї вистраждав та ціле Своє життя присвятив для її добра».

«Батько нації», як його звали сучасники, - Михайло Грушевський завжди був і назавжди залишиться символом соборності, злагоди та всеукраїнського єднання.

Бібліотечному фахівцю

Кожна бібліотека приділяє увагу популяризації життя та діяльності видатного українця шляхом проведення інформаційно-просвітницьких заходів, організації виставок та дискусійних майданчиків, проведення соціологічних опитувань, інформування користувачів на власних електронних ресурсах тощо.

До уваги бібліотечних фахівців - примірна схема полілогу, присвяченого діяльності Грушевського в період існування Української Центральної Ради:

«У вирі Української революції»

І. Полілог як формат спілкування.

Полілог - (від грецького poly - багато і (logos) – слово.

Полілог - це дискусія, бесіда трьох і більше учасників.

Полілог - обмін думками з тієї чи іншої теми, де кожен учасник має власну точку зору.

Полілог має широке розповсюдження в громадському житті, наприклад, телепроекти. Такі формати спілкування в бібліотеці як дискусія, конференція за своєю суттю полілоги і

відносяться до групової роботи, оскільки суб'єктом таких полілогів є група.

Учасники клубів за інтересами або інших малих груп в процесі взаємодії, полілогу генерують думки, ідеї, почуття. Саме використовуючи формат полілогу, бібліотека відіграє певну роль в розвитку розумової діяльності своїх користувачів.

I. Відкриває полілог ведучий, спрямовуючи присутніх до певного кола питань і промовляє вступне слово.

II. Основна частина полягає у виступах учасників, репліках, резюме ведучого після одного-двох чи більше виступів.

III. Підсумковий монолог ведучого.

IV. Аналіз процесу обговорення.

Важливими компонентами у полілозі є репліки (конструктивні і деструктивні), обговорення теми, що репрезентує діалог, обмін інформацією, а також підсумковий діалог, який спрямований на з'ясування успішності цього мовленнєвого акту.

Про ефективність полілогу можна судити з того, що він надає можливість висловитися кожному присутньому і проявити свій емоційний стан. Для нього характерно відсутність ігнорування думок і почуттів присутніх.

II. Полілог «У вирі Української революції».

▪ *Вступне слово ведучого.*

Шановне товариство, сьогодні ми звертаємося до політичної спадщини патріарха української державності Михайла Грушевського. Він окреслив головні контури тієї Великої України, будувати яку випало на нашу долю.

100 років тому відбулася Українська революція, де одна з головних ролей випала саме Михайлу Сергійовичу.

[Ведучий окреслює коло питань, що розглядатимуться під час обговорення]

1. Як на вашу думку, чому Грушевського називають «батьком нації»?

[Звернути увагу учасників полілогу на обґрунтування Грушевським національної ідеї, глибокого коріння українського народу, тризуба як державного герба України; співавторство в першій декларації про незалежність України (IV універсал Української Центральної Ради 1918-го року); творення українського обличчя в картині світової історії (10-томна «Історія України-Руси»)]

2. У брошурі «Звідки пішло українство і до чого воно йде» Грушевський підкреслював, що українці не мають наміру відділятися від Російської Республіки: «... Для ближчого часу зовсім досить широкої української автономії в федеративній Російській республіці. А в будучині, сподіваємося, ся республіка ввійде у склад федерації Європейської, і в ній Україна стане одною з найбільш сильних, міцних і певних складових частин — одною з опор сеї Європейської федерації».

Існує думка, що то був тільки психологічний хід, щоб отримати безболісно автономію, інші вважають погляди Михайла Сергійовича недосконалими і помилковими.

Що ви думаєте: це була помилкова позиція чи правильна на той час? Я наголошую, не зогляду на сьогоднішній день, а саме на той час?

3. Що спонукало Михайла Сергійовича змінити погляди на відносини з Росією?

4. Що стало причиною для декого вважати Грушевського противником українства?

[Ставлення політика до гасла «Україна — для українців!» та шовінізму]

5. Чому ми можемо назвати Михайла Грушевського лідером I етапу Української революції?

- *Виступи, репліки учасників полілогу.*
- *Заключне слово ведучого.*

Ми, шановні учасники полілогу, сьогодні здійснили своєрідну історико-аналітичну подорож у часі на основі історичних матеріалів про Українську революцію 1917-1921-го років та її лідера Михайла Грушевського.

Живучи у ХХІ столітті, ми маємо переваги над українцями початку ХХ-го, позаяк знаємо історію тих 100 років, що відділяють нас від подій Української революції. У 1917-му вони того не знали.

Можливо діячі Української революції де в чому помилялися, але то були перші сходи державності України, в якій епохальна роль належить Михайлу Сергійовичу Грушевському.

Список джерел інформації:

1. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський : біографічний нарис. – К. : Либідь, 2016. – 576 с.
2. Тагліна Ю.С. Михайло Грушевський / Юлія Сергіївна Тагліна. – К. : КЕТС, 2013. – 128 с.
3. Астахова О. Перший Президент України: учора заборонений, сьогодні – забутий / Олена Астахова. - <http://www.expres.ua/main/2016/10/05/206147-pershyu-prezydent-ukrayiny-uchora-zaboronenyu-sogodni-zabutyu>
4. Грушевський Михайло Сергійович. - <http://heroes.profi-forex.org/ua/grushevskij-mihail-sergeevich>
5. Кульчицький С. Грушевський як відомий політик і публіцист / Станіслав Кульчицький. - <http://day.kyiv.ua/uk/library/books/pidrivna-literatura-mihaylo-grushevskiy-pro-ukrayinsku-movu-y-ukrayinsku-spravu-na>

Комунальний заклад
«Запорізька обласна бібліотека для юнацтва»
Запорізької обласної ради
просп. Соборний, 210; м. Запоріжжя; 69037

Тел./факс: (061) 224-07-28; 224-51-60

Ел.пошта: younglib.zp@ukr.net; oub-zp@online.ua;
younglib.zp@gmail.com

Сайт: <http://younglibzp.com.ua>

Приєднуйтеся до нас: YouTube, Twitter, Facebook, Instagram

